

Branislav D. Ivanović*

Univerzitet u Beogradu
Filološki fakultet
Katedra za germanistiku

PREPONIRANI GENITIVSKI ATRIBUTI U FRAZELOGIJI NEMAČKOG JEZIKA

Originalni naučni rad
UDC 811.112.2'366.543
811.112.2'373.7

<https://doi.org/10.18485/kkonline.2021.12.12.6>

Preponirani genitivski atribut u okviru nominalne fraze u savremenom nemačkom jeziku predstavlja refleks pozicione nestabilnosti genitivskih atributa, specifične za minule epohe u istorijskom razvoju nemačkog jezika, usled čega se i u vanfrazeološkim sintagmatskim nizovima, ali i unutar frazeologizama najčešće kvalifikuje kao arhaičan i stilski markiran. Na osnovu istraživanja obimnijeg frazeološkog korpusa može se zaključiti da komponente u sintaksičkoj funkciji preponiranog genitivskog atributa unutar frazeološkog formativa u savremenom nemačkom jeziku pokazuju određene specifičnosti: nisku frekventnost, afinitet da se jave prevashodno kod određenih frazeoloških supklasa, čestu udruženost sa ostalim arhaičnim obeležjima na različitim jezičkim nivoima u formalnoj strukturi frazeologizma i izuzetno visok stepen rezistentnosti s obzirom na činjenicu da kod frazeologizama sa preponiranim genitivskim atributom najčešće ne postoje dubletni oblici kod kojih je jedan nivelisan prema savremenom jezičkom stanju i ne sadrži navedeni tip atributa.

Ključne reči: preponirani genitivski atribut, imenička komponenta, genitiv, saksonski genitiv

1. Morfološki i sintaksički status genitiva u savremenom nemačkom jeziku

1.1. Genitiv van frazeologizama

Genitiv kod imenica u savremenom nemačkom jeziku pokazuje dve specifične i u izvesnom smislu antagonističke tendencije: izraženu morfološku profilisanost praćenu alomorfijom u singularskim paradigmama i izraženo vezivanje za nominalnu frazu i funkciju atributa unutar nje. Distribucija genitivskih gramatičkih morfema u imeničkim paradigmama $-(e)s$, $-(e)n$, $-(e)ns$, $-\emptyset$ nije proizvoljna i uslovljena je kategorijom roda imenice i njenom pripadnošću određenoj deklinacionoj klasi.

Iako nije jedina, sintaksička funkcija atributa unutar nominalne fraze može se smatrati prototipičnom za ovaj padež, a praćena je veoma različitim semantičkim

* Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Studentski trg 3, 11000 Beograd, Srbija, *e-mail*: branislav.ivanovic@fil.bg.ac.rs

relacijama između imeničkog nukleusa i genitivskog atributa¹ (Helbig & Buscha, 1987: 591-592; Engel, Srdić, Đurović, & Alanović, 2014: 56-57). Za razliku od nominalne, genitivski atribut je unutar adjektivske fraze danas očuvan u nevelikom broju slučajeva (Engel, 2004: 354). Kao rečenični segment u savremenom jeziku sveden je na veoma mali broj glagola², najčešće iz semantičke grupe *verba iudicialia*³ (Engel, 2004: 98). Uzroke za ovakvo današnje stanje treba videti u konstantnoj i spontanoj dijahronijskoj supstituciji genitivske dopune prepozitivnom dopunom ili dopunom u akuzativu (Srdić, 2003: 24-25). Nakon ranonovovisokonemačke epohe (1350-1650) sve ređe se javlja i u funkciji predikativa: *Dieses Wort ist lateinischen Ursprungs*. Ovome treba dodati i danas izrazito neproduktivan i vrlo ograničen niz apsolutnih ili slobodnih genitiva (nem. *absoluter/freier Genitiv*) u sintaksičkoj funkciji rečeničnog dodatka, npr. *eines schönen Tages, meines Erachtens* ili *frohen Mutes*, koji imaju funkciju temporalne, modalne ili egzistimatorne determinacije punoznačnog glagola u rečenici (Hentschel & Weydt, 1990: 157-158).

1.2. Genitiv u frazeoleksikonu savremenog nemačkog jezika

Morfološko markiranje genitivskih imeničkih komponenata u osnovi je identično sa onim van frazeologizama u slobodnim sintagmama i rečenicama. Izuzetak predstavljaju geminatni frazeologizmi s obzirom na to da kod prve imeničke komponente izostaje genitivski nastavak: *ein Stück eigenen Grund und Bodens, Verleugnung seines Fleisch und Blutes* (Duden, 1995: 249), što je u korelaciji sa principom monofleksije unutar sintagme (Bußmann, 1990: 499). U funkcionalnom i semantičkom pogledu na frazeoleksikon su restringirani određeni podtipovi genitiva, npr. genitiv u funkciji subjekta ili adverbalni posesivni genitiv, ali i oni su krajnje singularnog karaktera (Ivanović, 2021: 104-105). Za razliku od slobodne, vanfrazeološke upotrebe, genitiv u današnjem frazeoleksikonu retko može da se javi i kao atribut u okviru adverbijalne fraze, npr. *wohin/woher des Weg(e)s*, što je refleks starog indoevropskog nasleđa (Krahe, 1972: 84). Kao rečenična dopuna se u

¹ Semantička interpretacija genitiva je veoma složena s obzirom na činjenicu da se u različitim izvorima navodi preko 30 različitih semantičkih relacija između imeničkog nukleusa i genitivskog atributa. Sigurno je da ovaj padež ne pokazuje ovako izraženu širokoznačnost, a diferenciranje veoma velikog broja značenja svakako je posledica činjenice da su se mnoga od njih kod genitivskih atributa tumačila kontekstualno, a da ovako razvijena platisemija ipak nije inherentno obeležje genitiva (Flämig, 1984: 587). Analiza semantičkog odnosa između imeničkog nukleusa i genitivskog atributa unutar frazeologizma nije uobičajena s obzirom na ukupno značenje frazeologizma i veoma čestu egzosememsku upotrebu pojedinačnih komponenata unutar njega.

² Istraživanja navode da u novovisokonemačkom jeziku postoji samo 56 glagola koji za sebe mogu da vežu dopunu u genitivu. Čak i kod njih genitivska dopuna često alternira sa drugim dopunama (up. Fleischer & Schallert, 2011: 83).

³ Za ovaj genitiv u uporedno-istorijskim gramatikama nekada se koristi latinski termin *genetivus criminis*.

frazeologiji može javiti uz nešto veći broj glagola u poređenju sa brojem glagola u vanfrazeološkoj upotrebi s obzirom na to da glagol kao komponenta frazeologizma može da pokazuje tendenciju da zadrži svoju stariju valentnost:

frazeološka upotreba: *harren* <sub gen>

der Dinge harren, die da kommen sollen (kolokacija)

nefrazeološka upotreba: *harren* <sub prep>

Man harrt auf Nachzügler.

2. Poziciona stabilizacija genitivskog atributa u okviru nominalne fraze

U starijim jezičkim epohama u razvoju nemačkog jezika, starovisokonemačkom (750-1050) i srednjevisokonemačkom (1050-1350), genitivski atribut je, slično atributivno upotrebljenom adjektivu, pokazivao nizak stepen pozicione stabilnosti, a to znači da se mogao javiti i u levom i u desnom polju nominalne fraze, što se može tumačiti kao refleks indoevropskog jezičkog stanja (Brugmann, 1922: 439-440): *balderes folon, folc sceotantero, eines ritters lîp, ein stücke brôtes.*

Za razliku od adjektivskog atributa koji se postepeno fiksirao za levo polje nominalne fraze, kod genitivskog atributa se dijahronijski prati suprotna tendencija. Od relativno slobodne pozicije u staro- i srednjevisokonemačkom jeziku, on se tokom ranonovovisokonemačkog perioda sve češće smešta u desno polje nominalne fraze. Istraživanja pokazuju da se 1500. godine u 53% slučajeva genitivski atribut nalazio u desnom polju, a ovaj broj je na korpusu tekstova iz 1700. godine dostigao vrednost od 64% (Nübling, Dammal, Duke, & Szczepaniak, 2006: 100), što svedoči o dugom dijahronijskom procesu, ali i relativno kasnoj pozicionoj stabilizaciji zavisnih elemenata u nominalnoj frazi. Ispitivanja i analiza formalne strukture nominalne fraze kao integralnog dela frazeologizma ne pokazuju značajnija odstupanja u odnosu na trendove ustanovljene u vanfrazeološkoj upotrebi (Ivanović, 2021a: 373).

Tačni razlozi fiksiranja genitivskog atributa za desno polje nominalne fraze nisu poznati, ali se može pretpostaviti da su kompleksne prirode i da ih treba sagledavati na različitim jezičkim nivoima. Jedan od njih je svakako mogućnost jasnijeg uočavanja kongruencije među elementima nominalne fraze (Nübling et al, 2006: 101):

Des (genitiv) *Vaters Haus* (nukleus u nominativu) *ist schön.*

Das (nominativ) *Haus* (nukleus u nominativu) *des Vaters ist schön.*

Navedenom faktoru treba dodati i spontanu tendenciju tvorbenog sistema ka smanjenju veoma izražene tendencije ka univerbiranju preponiranih imeničkih atributa

sa svojim nukleusom, npr. *des Kindes Kopf* > *der Kindskopf* ili *des Tages Licht* > *das Tageslicht*, čime se održava relativna ravnoteža između različitih tvorbenih modela u nemačkom jeziku (Nübling et al., 2006: 101). Na ovaj način nemački jezik spontanim mehanizmima u određenoj meri suprimira vrlo izraženu tendenciju ka slaganju, čime se održava stabilnost ostalih tvorbenih modela, ali i njegova flektivno-analitička struktura. Sigurno je da se postepeno etabliranje člana i njegova sve veća upotreba od srednjevisokonemačke epohe, ali i fiksiranje flektivnog adjektivskog atributa za levo polje nominalne fraze ne smeju zanemariti kao dodatni sintaksički momenti koji su mogli imati uticaja na pozicionu stabilizaciju genitivskih atributa iza svog nukleusa. Na ovaj način se ostvaruje specifična ravnoteža između levog i desnog polja nominalne fraze u pogledu potpunosti različitim satelitima.

Preponirani genitivski atribut⁴ u okviru nominalne fraze u vanfrazeološkoj upotrebi u savremenom nemačkom jeziku nije potpuno izumro. Kao stilski nemarkiran sveden je na određene podgrupe imenica. Može se javiti uz one imenice koje su nastale konverzijom prideva sa genitivskom valentnošću, npr. *der des Lebens Kundige*. Imenice za označavanje srodstva takođe se često javljaju kao preponirani genitivski atributi u neutralnom jezičkom registru, npr. *Vaters Plan*, *Omas Haus*, a isto važi i za supklasu *nomina propria*, npr. *Annas Vorschlag*, *Belgrads Zerstörung* (Helbig & Buscha, 1987: 597; Nübling et al., 2006: 100; Zilić, 2002: 122). U najvećem broju ostalih slučajeva preponirani genitivski atribut smatra se arhaičnim, a time i stilski markiranim, posebno ukoliko je praćen determinativom (Đurović, 2011: 150).

3. Preponirani genitivski atributi u frazeoleksikonu nemačkog jezika

3.1. Frekventnost strukture i afinitet prema frazeološkim supklasama

Preponirani genitivski atributi u frazeoleksikonu ne predstavljaju čest fenomen. Istraživanje obimnijeg leksikografskog korpusa (Ivanović, 2012: 3-4) ukazuje na to da komponente u funkciji preponiranog genitivskog atributa jesu rekurentne, ali i da

⁴ Preponirani genitivski atribut (nem. *vorangestelltes Genitivattribut*) u germanističkoj lingvistici sreće se i pod nazivima *saksonski genitiv* (nem. *sächsischer Genitiv*) i *prenominalni genitiv* (nem. *pränominaler Genitiv*). Termin *saksonski genitiv* se ne koristi u istorijskim gramatikama, a dodatno nije etabliran ni u svim gramatikama savremenog nemačkog jezika (Duden, 1995: 640-646; Duden, 2005: 834-838; Hentschel & Weydt, 1990: 157). Pri korišćenju termina *preponirani genitivski atribut* i *saksonski genitiv* ne treba uvek stavljati znak jednakosti i treba biti veoma obazriv s obzirom na to da se saksonski genitiv *prototipično* vezuje za posesivnu relaciju između imeničkog nukleusa i atributa, pri čemu je genitivski atribut takođe *prototipično* ograničen na podgrupu *nomina propria* (Glück, 2000: 591), dok preponirani genitiv ne mora nužno da iskazuje kategoriju posesivnosti. U istorijskim gramatikama nije opravdano koristiti termin *saksonski genitiv* s obzirom na to da njegov današnji prototipični marker *-s* ne predstavlja anglosaksonsku inovaciju u deklinaciji germanskih *-a-* i *-o-*osnova (prajezičke *-o-* i *-a-*osnove), već se tumači kao indoevropsko nasleđe (Krahe, 1961: 9, 21). U uporedno-istorijskim gramatikama se stoga uobičajeno koriste termini *pre-* i *postponirani genitiv* i *pre-* i *postnominalni genitiv* (Nübling et al, 2006: 100).

im je zastupljenost niska s obzirom na to da se od ukupno 2344 frazeologizma iz različitih supklasa javljaju samo kod 17 kookurencija. Na osnovu navedenog broja primera, ali i specifične distribucije po različitim supklasama frazeologizama može se zaključiti da preponirani genitivski atributi pokazuju dve tendencije: tendenciju ka *fokalnoj rekurentnosti* s obzirom na činjenicu da pokazuju izrazito visok afinitet da se jave kod poslovice, dok u mnogo manjem stepenu pokazuju *difuznu rekurentnost*, a to znači da se singularno mogu javiti i kod frazeologizama iz različitih supklasa. Difuzna rekurentnost navedene strukture vezana je za centralne frazeološke supklase: globalne i komponentne idiome i idiomatizovane fraze.

Uzroci zbog kojih se preponirani genitivski atributi specifično vezuju za navedene tipove frazeologizama nisu uvek jasni, ali ih treba sagledavati u svetlu specifičnosti komponentskog sastava frazeologizma, specifičnih sistemskih obeležja različitih frazeoloških supklasa, specifičnosti nominalne komponente kao nukleusa preponiranog genitivskog atributa, a svakako da se ne može zanemariti ni pragmatički momenat.⁵

Ovakvi atributi isključeni su kod minimalnih i strukturnih frazeologizama, npr. *weder...noch, als ob, nicht ganz ohne*, s obzirom na specifičnosti njihovog komponentskog sastava. Oni se u najvećoj meri sastoje od sinsemantičnih komponentata koje potiču od nepromenljivih vrsta reči (Römer & Matzke, 2005: 158-159; Burger, 2003: 15-16, 36). Pored navedenih perifernih klasa frazeologizama, ograničenja u pogledu atribuiranja postoje i kod onih centralnih sa unikatnim imeničkim komponentama jer je njihovo dalje atribuiranje u sistemskom smislu isključeno s obzirom na to da se one u osnovnom obliku frazeologizma javljaju kao minimalne nominalne fraze (Ivanović, 2014: 47).

Preponirani genitivski atributi potpuno su aspecifični i za one tipove frazeologizama koji se odlikuju izuzetno visokim stepenom formalne modeliranosti na kojoj je zasnovan njihov serijski karakter. U kontekstu bilo koje forme atributa, pa time i preponiranog genitivskog, treba navesti strukturno vrlo specifične i lako prepoznatljive geminatne frazeologizme. Imeničke komponente kod ove supklase u osnovnom obliku frazeologizma nikada nisu atribuirane, i levo i desno polje oko njih su potpuno prazni. One su u međusobnom odnosu koordinacije i javljaju se ili kao

⁵ Pragmatički momenat u kontekstu ove teme se vezuje za dve posebne grupe frazeologizama. Prvu predstavljaju *pragmatički* ili *komunikativni frazeologizmi*, npr. *sehr geehrte Damen und Herren, guten Tag, gute Nacht*. S obzirom na njihovu vrlo specifičnu funkciju u određenim fazama različitih komunikativnih situacija, ukoliko su u formi nominalne fraze, po pravilu pokazuju jednostavniju sintaksičku strukturu bez arhaičnih obeležja. Pragmatički momenat ne treba isključiti ni kod *terminoloških frazeologizama* s obzirom na njihovu funkciju i prirodu jer ni oni nemaju tendenciju da pokazuju arhaična obeležja u svojoj formalnoj strukturi. Ovo se posebno odnosi na terminološke frazeologizme novijeg datuma.

sateliti konjunktora, npr. *Haus und Hof*, ili kao sateliti predloga, npr. *zwischen Grund und Grat*.

Isto važi i za perifernu supklasu modeliranih frazeologizama u užem i u širem smislu (nem. *Modellbildung*, *f*). Osnovno obeležje modeliranih frazeologizama je postojanje invarijantnog sintaksičko-semantičkog modela sa varijabilnim komponentskim sastavom, npr. *X um X – Glas um Glas, Flasche um Flasche, von X zu Y – von Ort zu Ort, von Mann zu Mann* (Häusermann, 1977. 30; Burger, 2003: 44), pri čemu se kod modeliranih frazeologizama, za razliku od geminatnih, sintaksički takođe šablonizovanih, uočava izrazita semantička transparentnost. Imeničke komponente kod ovakvih frazeologizama najčešće pokazuju potpuno prazno levo polje, a ukoliko su atribuirane, reč je o kvalitativnim dodacima u obliku predložne fraze u zadnjem polju imeničkog nukleusa: *eine Dame von Format, ein Mann von Ausdauer*. Ni ostali sintaksički invarijantni podtipovi frazeologizama sa transparentnim značenjem, često objedinjeni pod nazivom frazeošabloni (nem. *Phraseoschablone*, *f*), gotovo da ne pokazuju nikakav afinitet za atribuiranjem imeničkih komponenata, a posebno ne prisustvo preponiranih genitivskih atributa (Fleischer, 1997: 131-134). Da nije tako, ova vrsta atributa bi morala biti zastupljenija u frazeoleksikonu nemačkog jezika i pokazivala bi, makar i ograničeno, serijski karakter kakav pokazuju i modelirani frazeologizmi i frazeošabloni.

Prototipični funkcionalni glagolski spojevi zbog svojih strukturnih specifičnosti takođe ukidaju mogućnost javljanja genitivskog atributa u svom kanonskom obliku jer se kao jedini atribut deverbativne imenice u okviru ovih struktura može javiti isključivo determinativ bez mogućnosti alternacije (određeni : neodređeni član), dok su ostali oblici atributa u osnovnom obliku isključeni (Eisenberg, 1999: 303; Steiniz, 1984: 441-442).

Iz navedenog proističe da se preponirani genitivski atributi difuzno vezuju za frazeološke supklase čije je osnovno obeležje heterogenost sintaksičke strukture i koji u poređenju sa prethodno navedenim supklasama predstavljaju svojevrsan „sintaksički kontrapunkt“ s obzirom na to da se ne odlikuju sintaksičkom modeliranošću (globalni i komponentni idiomi, idiomatizovane fraze). Nešto viši afinitet preponiranih genitivskih atributa da se javljaju u poslovicama, supklasi koja, pak, pokazuje izraženu sintaksičku modeliranost (Grzybek, 2000: 5), svakako treba tumačiti iz drugačije vizure i u kontekstu razvijenosti njihove sintaksičke strukture jer se javljaju uvek u formi rečenice, ali i njihovih vrlo specifičnih formalnih obeležja, od kojih se neka, između ostalog, mogu realizovati upravo zahvaljujući preponiranosti

genitivskog atributa. Dodatno, pri sagledavanju svih arhaičnih formalnih obeležja, pa i preponiranih genitivskih atributa, kod poslovice treba uvek uzeti u obzir i činjenicu da je reč o gotovo apsolutno zatvorenoj i veoma staroj frazeološkoj supklasi (Škara & Mikić, 1989/1990: 143), koja u visokom stepenu pokazuje danas arhaična i vrlo specifična obeležja u svojoj formalnoj strukturi, i to ne samo na sintaksičkom, već i na fonetskom, morfološkom i komponentskom nivou. Ova frazeološka supklasa razlikuje se od svih ostalih i po činjenici da se veoma veliki broj poslovice, posebno onih sa slikom, može shvatiti i kao posebna folklorno-literarna forma (Jovanović, 2006: 32-33) usled čega i imaju tendenciju da zadržavaju arhaična formalna obeležja, a time, između ostalih, i preponirane genitivske attribute.

3.2. Specifičnosti preponiranih genitivskih atributa u frazeoleksikonu

3.2.1. Rezistentnost preponiranih genitivskih atributa i tendencije nivelacije

Ova vrsta atributa u unutrašnjoj strukturi frazeologizma pokazuje visok stepen rezistentnosti s obzirom na to da se od ukupno 17 analiziranih primera tendencije nivelacije uočavaju samo kod dva globalna idioma:

- (1) *den bunten Rock/des Kaisers Rock anziehen* i
- (2) *den bunten Rock/des Kaisers Rock ausziehen*.

U oba slučaja reč je o *komponentskoj alternaciji* kao spontanom i specifičnom mehanizmu nivelacije prema savremenom jezičkom stanju, kojim se u dinamičkim procesima inherentnim frazeoleksikonu nemačkog jezika odbacuju arhaična obeležja iz formalne strukture frazeologizma. Mehanizam komponentske alternacije definiše se kao koegzistencija starijeg i mlađeg osnovnog oblika frazeologizma u sinhronijskom jezičkom preseku, pri čemu se stariji odlikuje arhaičnim obeležjem. Drugim rečima, rezultat navedenog mehanizma su, kako i iz primera proističe, frazeološki dubleti. Oni mogu biti dvojaki: *primarno nivelisan* kanonski oblik frazeologizma, što se primećuje kod navedenih primera, ali i *primarno recesivan*. Komponente koje međusobno alterniraju (*bunt : des Kaisers*) pripadaju različitim vrstama reči, što je atipičniji slučaj kod komponentske alternacije kao posebnog dinamičkog mehanizma u frazeoleksikonu nemačkog jezika.

Kod ostalih analiziranih primera tendencije nivelacije se ne uočavaju, što je svakako u korelaciji sa izraženom stabilnošću poslovice kod kojih se predominantno i javlja ova vrsta atributa.

3.2.2. Preponirani genitivski atribut kao eksterna komponenta

Ovo je ređi slučaj u frazeoleksikonu današnjeg nemačkog jezika i uslovljen je specifičnošću idiomatizovanih fraza da u svom osnovnom obliku sadrže eksterne komponente, što se uočava u sledećem primeru:

(3) *jmd. steckt/setzt die Beine unter seines Vaters/jmds. Tisch.*

Eksterna komponenta (nem. *externe Komponente*) definiše se kao ona komponenta koja se u kanonskom obliku frazeologizma reprezentuje pronominalnim oblicima *sich, jemand, jemand, jemandem, jemanden* ili *etwas*, sa predlogom ili bez njega, a koja se na nivou upotrebe realizuje različitim elementima iz određenog leksičko-semantičkog polja (Stanchewa, 2018: 90). Specifičnost eksterne komponente u navedenom primeru je njena apsolutna poziciona stabilnost praćena potencijalnom komponentskom varijabilnošću u konkretnoj realizaciji: [...] *unter seiner-ihrer Mutter/seines-ihres Sohns/seines-ihres Kindes/seiner-ihrer Familie Tisch.*

3.2.3. Reduplikacija preponiranih genitivskih atributa

Ovaj fenomen javlja se isključivo kod poslovice. U pitanju je sintaksička reduplikacija, a pod tim se podrazumeva mogućnost da poslovice u svojoj sintaksičkoj strukturi ima dve pozicije za preponirani genitivski atribut:

(4) *Brummers Sohn nimmt sich Nörglers Tochter*

(5) *Aller Leute Freund, jedermanns Geck.*

(6) *Der Jungen Tat, der Alten Rat.*

(7) *Des einen Tod, des andern Brot.*

Sintaksička reduplikacija preponiranih genitivskih atributa kod ove supklase podrazumeva da se dve različite komponente javljaju kao preponirani atributi dva različita nukleusa na dve različite pozicije, pri čemu ih međusobno vezuju identičnost pozicije (preponiranost) u odnosu na nukleus i padež (genitiv). Genitivski atributi u ovakvim slučajevima mogu biti homomorfni, tj. pripadati istoj vrsti reči, kada su dodatno identični i u pogledu kategorije broja, ali i heteromorfni (npr. imenica i zamenica na različitim pozicijama u primeru (5)). Zamenica se kao preponirani atribut kod poslovice bitno ređe javlja nego imenica.

Reduplikacija ovih atributa uglavnom se sreće kod poslovice u obliku nezavisne rečenice, i to onih iz podgrupe afinitnih bicentričnih struktura sa brahilogijom

(nem. *Brachylogie*, *f*), a zahvaljujući preponiranosti atributa realizuju se sintaksički paralelizam kao jedno od dominantnih obeležja poslovice, ali i specifične figure zvučanja po kojima je ova frazeološka supklasa uz geminatne frazeologizme prepoznatljiva.

Sintaksička reduplikacija preponiranih genitivskih atributa slična je *poliptozi* (nem. *Polyptosis*, *f*). Razlika se uspostavlja na osnovu činjenice da sintaksička reduplikacija preponiranih imeničkih atributa podrazumeva dve različite komponente u istom padežu, dok poliptoza podrazumeva reduplikaciju iste komponente u različitim padežima, što pokazuje sledeći primer:

(8) *Pfennig ist Pfennigs Bruder.*

3.2.4. Preponirani genitivski atributi i fenomen ulančavanja arhaičnih obeležja

Preponirani genitivski atributi se mogu javiti kao jedino arhaično obeležje u formalnoj strukturi frazeologizma:

(9) *um des Kaisers Bart streiten*

(10) *Wer Fett übrig hat, schmiere des Nachbars Wagen.*

(11) *Es ist noch nicht aller Tage Abend.*

(12) *Junge Mäuse sind der Katzen Spiel.*

(13) *Viele Hunde sind des Hasen Tod.*

Međutim, kako pokazuju već navedeni primeri (6) i (7), ovi atributi se kod poslovice javljaju često udruženi i sa ostalim arhaičnim obeležjima u njihovoj formalnoj strukturi. U ovakvim slučajevima se može govoriti o fenomenu *ulančavanja arhaičnih obeležja* na različitim jezičkim nivoima. Kod fenomena ulančavanja arhaičnih obeležja sistemski se mogu razlikovati dva tipa.

Prvi tip ulančavanja arhaičnih obeležja može se nazvati *nekonstitutivnim*, a pod njim se podrazumeva pojava da se preponirani genitivski atribut može javiti udružen sa još jednim arhaičnim obeležjem koje ne pripada fonetskom nivou paremiološke strukture, pri čemu navedena pozicija atributa nema nikakvu dalju ulogu u profilisanju ostalih arhaičnih obeležja specifičnih za poslovice. Verovatno da je nekonstitutivni tip ulančavanja prototipično vezan za singularnu poziciju preponiranog genitivskog atributa, a definitivan odgovor bi se mogao dobiti tek nakon analize obimnijeg paremiološkog korpusa savremenog nemačkog jezika. Sledeća poslovice ilustruje

simultanost javljanja preponiranog atributa kao arhaičnog sintaksičkog obeležja koje je udruženo sa zastarelošću priloga *allzeit* (komponentski nivo):

(14) *Anderer Leute Brot schmeckt allzeit besser.*

Drugi tip ulančavanja arhaičnih obeležja je onaj *konstitutivni*, a to znači da je specifična pozicija genitivskog atributa funkcionalizovana i služi realizaciji ostalih arhaičnih obeležja na fonetskom nivou. Kod konstitutivnog ulančavanja mogu da se jave i reduplikovani atributi, kao kod primera (6) i (7), ali i oni singularni:

(15) *Aber, Wenn und Gar sind des Teufels War`.*

(16) *Der Jungen Spiel wird den Alten oft zu viel.*

Kako se iz primera (6), (7) i (16) zaključuje, i reduplikovanim i singularnim genitivskim atributima, tačnije inicijalnim glasom određenog člana uz genitivski atribut (*der – der, des – des* kod reduplikovanih i *der – den* kod singularnog u međuodnosu genitiva i dativa plurala) konstituiše se *aliteracija* (nem. *Stabreim, m*), od davnina poznata kao primarni i osnovni princip organizacije starogermanskog stiha zasnovan na ponavljanju istih početnih konsonanata, a uslovljen inicijalnim dinamičkom akcentom u germanskim jezicima. Pored aliteracije, reduplikacijom određenog člana uz preponirane genitivske attribute, ali i identičnim padežnim markerima imeničkih komponenata konstituiše se i *homeoptoton* kao posebna vrsta homeoteleutona, stilske figure zvučanja sa identičnim gramatičkim morfemama (*d-er Jung-en Tat, d-er Alt-en Rat, d-es einen Brot, d-es andern Tod*).

Treba istaći da preponiranost genitivskog atributa kod konstitutivnog tipa ulančavanja arhaičnih obeležja može biti dovoljna sama po sebi, što ilustruje primer (15). Pozicija atributa (*des Teufels*) omogućava da homeoteleuton, a time i ritam cele poslovice, dođu potpuno do izražaja. U mnogo više slučajeva, pak, preponiranost genitivskog atributa predstavlja samo jedan od preduslova za funkcionalizaciju navedene pozicije. Ona je u najvećem broju analiziranih primera dodatno potpomognuta i homomorfnošću komponenata, njihovom parisilabičnošću, pripadnošću istoj deklinaciji, identičnošću kategorije broja (oba atributa su ili u singularu ili u pluralu), a kod singularnog preponiranog atributa, kao u primeru (16), i izraženim sinkretizmom između genitiva i dativa plurala.

4. Zaključak

Preponirani genitivski atributi retka su pojava u frazeoleksikonu savremenog nemačkog jezika. U pogledu distribucije po frazeološkim supklasama, preponirane genitivske attribute odlikuje prevashodno fokalna rekurentnost i viši afinitet da se javljaju u poslovicama, a mnogo manje rekurentnost difuznog tipa koja je vezana za globalne i komponentne idiome i idiomatizovane fraze. Ova vrsta atributa pokazuje visok stepen stabilnosti jer retko podleže spontanim dinamičkim mehanizmima nivelacije. U leksikalizovanom obliku frazeologizma mogu se javiti i kao komponente eksterne valentnosti, a kod poslovice dodatno pokazuju tendenciju ka reduplikaciji. Iz istraživanja se zaključuje da se preponirani genitivski atributi kod poslovice mogu simultano javljati i sa ostalim arhaičnim obeležjima, i to prevashodno onim na fonetskom nivou, pri čemu su po pravilu i funkcionalizovani u konstituisanju istih.

Literatura

- Brugmann, K. (1922). *Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen*. Berlin-Leipzig: Walter de Gruyter-J. Guttentag, Verlagsbuchhandlung-Georg Reimer-Karl J. Trübner-Weit & COMP.
- Burger, H. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Bußmann, H. (1990). *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Alfred Kröner.
- Duden (2005). *Die Grammatik*. Bd. 4. Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich: Dudenverlag.
- Duden (1995). *Die Grammatik*. Bd. 4. Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich: Dudenverlag.
- Đurović, A. (2011). *Grundfragen der deutschen Syntax*. Belgrad: Philologische Fakultät.
- Eisenberg, P. (1999). *Grundriss der deutschen Grammatik. Der Satz*. Stuttgart-Weimar: Verlag J. B. Metzler.
- Engel, U. (2004). *Deutsche Grammatik*. München: Iudicium Verlag.
- Engel, U., Srdić, S., Đurović, A., & Alanović, M. (2014). *Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil II. Das Nomen und der nominale Bereich*. München-Berlin-Washington: Verlag Otto Sagner.
- Flämig, W. (1984). Kasus. U K. E. Heidolph, W. Flämig, & W. Motsch (ur.), *Grundzüge einer deutschen Grammatik* (str. 579-591). Berlin: Akademie-Verlag.
- Fleischer, W. (1997). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Nimeyer Verlag.

- Fleischer, J., & Schallert, O. (2011). *Historische Syntax des Deutschen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Glück, H. (2000). *Metzler Lexikon Sprache*. Stuttgart-Weimar: Verlag J. B. Metzler.
- Grzybek, P. (2000). G. L. Permjakovs Grammatik der sprichwörtlichen Weisheit. U P. Grzybek (ur.), *Die Grammatik der sprichwörtlichen Weisheit von G. L. Permjakov. Mit einer Analyse allgemein bekannter deutscher Sprichwörter* (str. 1-41). Hohengehren: Schneider Verlag.
- Häusermann, J. (1977). *Phraseologie. Hauptprobleme der deutschen Phraseologie auf der Basis sowjetischer Forschungsergebnisse*. Tübingen: Max Nimeyer Verlag.
- Helbig, G., & Buscha, J. (1987). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Hentschel, E., & Weydt, H. (1990). *Handbuch der deutschen Grammatik*. Berlin-New York: Walter de Gruyter Verlag.
- Ivanović, B. (2021). Uzroci perzistencije opsoletnih genitiva u nemačkoj frazeologiji. *Anali Filološkog fakulteta*, XXXIII (I), 101-112. [Ивановић, Б. (2021). Узроци перзистенције опсолетних генитива у немачкој фразеологији. *Анали Филолошког факултета*, XXXIII (I), 101-112].
- Ivanović, B. (2021a). Formalna obeležja komparativnih frazeologizama u srednjevisokonemačkom jeziku. *Filolog*, XII (23), 363-379. [Ивановић, Б. (2021a). Формална обележја компаративних фразеологизама у среднјевисоконемачком језику. *Филолог*, XII (23), 363-379].
- Ivanović, B. (2014). Morfosintaksičke specifičnosti nominalnih unikalnih komponenata u nemačkoj frazeologiji. *Anali Filološkog fakulteta*, XXVI (II), 39-51.
- Ivanović, B. (2012). *Recesivna obeležja nemačkih frazeologizama i tendencije nivelacije prema savremenom jezičkom stanju* (neobjavljena doktorska disertacija). Beograd: Filološki fakultet. [Ивановић, Б. (2012). *Рецесивна обележја немачких фразеологизама и тенденције нивелације према савременом језичком стању* (необјављена докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет].
- Jovanović, J. (2006). *Sintaksa i stilistika srpskih narodnih poslovice I*. Beograd: JASEN. [Јовановић, Ј. (2006). *Синтакса и стилистика српских народних пословица I*. Београд: ЈАСЕН]
- Krahe, H. (1972). *Grundzüge der vergleichenden Syntax der indogermanischen Sprachen*. Innsbruck: IBS Institut für Sprachwissenschaft.

- Krahe, H. (1961). *Germanische Sprachwissenschaft II. Formenlehre*. Berlin: Walter de Gruyter & CO.
- Nübling, D., Dammel, A., Duke, J., & Szczepaniak, R. (2006). *Historische Sprachwissenschaft des Deutschen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Römer, Chr., & Matzke, B. (2005). *Lexikologie des Deutschen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Srdić, S. (2003). Verbvalenz aus diachroner Sicht. U V. Karabalić (ur.), *Satzglieder und Wörter* (str. 20-28). Osijek: J. J. Strossmayer Universität – Pädagogische Fakultät.
- Stanchewa, D. (2018). Zur Darstellung von Phraseologismen im DUDEN Online im Vergleich zur Neuauflage DUDEN Das große Wörterbuch der deutschen Sprache (2012). U V. Jesenšek, & M. Enčeva (ur.), *Wörterbuchstrukturen zwischen Theorie und Praxis* (str. 85-104). Berlin-Boston: Walter de Gruyter.
- Steinitz, R. (1984). Präpositionalgruppe als Prädikativ. U K. E. Heidolph, W. Flämig, & W. Motsch (ur.), *Grundzüge einer deutschen Grammatik* (str. 431-442). Berlin: Akademie-Verlag.
- Škara, D., & Mikić, P. (1989/1990). Stari zavjet kao izvor njemačkih i hrvatskih poslovice. *Radovi Filozofskog fakulteta Zadar*, 29 (19), 143-166.
- Zilić, E. (2002). *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*. Zenica: Dom štampe.

Summary

PRENOMINAL GENITIVE ATTRIBUTES IN GERMAN PHRASEOLOGY

Prenominal genitive attributes rarely appear in phraseologisms in the contemporary German language. They are most frequent in proverbs, and much rarer in idioms and idiomatic phrases. These attributes are characterized by diachronic resistance in all phraseologisms, and often by syntactic reduplication in proverbs. Very often they occur together with phonetic recessiveness, among which alliteration and homoiptoton, as a distinct type of homoioteleuton, are the most common.

Key words: prenominal genitive attribute, noun constituent, genitive, Saxon genitive